

СТВОРЕННЯ РАДІОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОЇ ЛІТНЬО-ПАСОВИЩНОЇ КОРМОВОЇ БАЗИ ДЛЯ М'ЯСНОЇ ХУДОБИ В ЗОНІ ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Приведені технологічні прийоми створення літньо-пасовищного конвейєра для ВРХ м'ясного напрямку продуктивності, щоб забезпечити постійне надходження доброякісного пасовищного корму впродовж випасного періоду на радіоактивно забруднених територіях

Проблема створення високопродуктивних кормових угідь існувала і до аварії на ЧАЕС і в різні часи над нею працювали немало спеціалістів.

Розвиток товарного м'ясного скотарства в зоні радіоактивного забруднення пов'язаний насамперед з використанням кормової бази Полісся. Природні кормові угіддя в умовах Полісся є важливою кормовою ланкою, проте, поряд з іншими сільськогосподарськими угіддями, вони дуже вразливі до забруднення радіонуклідами.

Проблема біологічної доступності ^{137}Cs в лучних екосистемах Полісся України, а отже і радіологічної небезпеки, являється на сьогоднішній день досить актуальною в силу наступних факторів:

по-перше – природні сіножаті і пасовища – найважливіша кормова база для розвитку тваринництва в поліському регіоні;

по-друге – практично всі угіддя в цій зоні підлягають радіоактивному забрудненню ^{137}Cs ;

по-третє – в силу специфічних особливостей розвитку лучних ценозів та їх господарського користування, вони є критичним елементом в трофічному ланцюгу міграції радіонуклідів до людини.

При розробці стратегії використання забруднених земель, територію поліської зони в першу чергу слід розглядати як кормову базу для пасовищного утримання м'ясної худоби.

Дослідження, базувались на державних програмах: “Програма перепрофілювання господарств на розвиток м'ясного скотарства в забруднених радіонуклідами районах України на 1996–2000 роки” та “Програма розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства України на 1997–2005 роки”.

Метою досліджень було підібрати економічно вигідні та екологічно безпечні прийоми обробітку ґрунту, види і дози добрив та найбільш урожайні кормові культури при створенні літньої кормової бази для м'ясної худоби в зоні радіаційного забруднення.

Стаціонарний дослід проводився у відділі кормовиробництва Інституту сільського господарства Полісся Коростенського району Житомирської області, він закладався на типовому для зони Полісся України дерновому середньопідзолистому супіщаному ґрунті, який має наступні агрохімічні властивості: рН–4,5, гідролітична кислотність – 1,9 мг/екв. на 100 г ґрунту, низька забезпеченість фосфором – 47 і калієм – 33 мг/кг ґрунту. Щільність забруднення ґрунту радіонуклідами 8–12 Кі/км².

Після звичайного обробітку ґрунту природного кормового угіддя, частину площі перезалужували найбільш придатними для пасовищного використання травосумішками багаторічних бобово-злакових трав різного строку достигання. В склад ранньостиглої травосуміші включали: грястицю збірну, кострицю очеретяну, кострицю лучну; середньостиглої – кострець безостий, кострицю лучну, кострицю очеретяну, конюшину лучну; пізньостиглої – тимофіївку лучну, кострицю лучну, кострицю очеретяну, конюшину лучну. Для порівняння продуктивності і бездефіцитного забезпечення кормами в період відростання отави багаторічних трав проводили посіви однорічних кормових культур (озимий ріпак, озиме жито, сумішка жита і ріпаку, вико-овес, редька олійна) в різні строки вегетаційного періоду.

Схема удобрення різностиглих *багаторічних* травосумішок:

1) без добрив (контроль);

2) $\text{P}_{60} \text{K}_{120}$, 3) $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{120}$.

Однорічних:

1) без добрив (контроль);

2) органічні добрива (30 т/га).

Обліки і спостереження проводилися згідно методики Інституту кормів.

Результати досліджень

За результатами 3-річних досліджень, можна зробити висновок, що найбільш раннє надходження пасовищного корму весною забезпечує озимий ріпак (чистий посів), посіяний у кінці серпня. Вже в другій половині квітня озимий ріпак на мінеральному фоні удобрення

забезпечував 13,5 ц/га сухої речовини (СР), збір кормових одиниць (КО) складав 11,4, перетравного протеїну (ПП) – 1,6 ц/га (таблиця). Забезпеченість 1 кормової одиниці перетравним протеїном була більше 140 г. Радіологічні дослідження показали, що тільки внесення органічних добрив зменшує вміст ^{137}Cs на 10 %, а внесення мінеральних добрив хоча і забезпечує приріст врожаю в 1,4 рази, проте зменшення надходження радіонуклідів в корм було незначним.

Таблиця

Кормова продуктивність та радіологічна ефективність основних кормових культур пасовищного конвейєра, 1998-2000 рр.

Культура, травосумішка	Варіант удобрєння	Збір, ц/га			Забезпечення 1 корм.од ПП, г	Вміст ^{137}Cs в кормі, Бк/кг	Зменшення вмісту ^{137}Cs в кормі, разів
		сухої маси	кормових одиниць	перетравного протеїну			
	Без добрив*	9,6	8,1	0,82	101	282	-
Озимий ріпак	30 т/га гною	11,7	9,7	1,3	135	254	1,1
	N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	13,5	11,4	1,6	140	290	1,0
Озиме жито+	Без добрив*	11	9,2	0,92	98	267	-
Озимий ріпак	30 т/га гною	12,8	10,8	1,45	115	215	1,2
	N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	14,6	12,9	1,71	120	246	1,1
	Без добрив*	9,7	11,7	0,97	83	194	-
Озиме жито	30 т/га гною	11,1	12,8	1,33	104	171	1,1
	N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	12,4	13,8	1,64	119	185	1,0
	Без добрив*	9,8	7,9	0,73	94	510	-
Вико-овес	30 т/га гною	13,2	10,4	1,13	109	484	1,1
	N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	15,2	12,1	1,21	101	445	1,1
	Без добрив*	9,8	10,3	1,1	108	525	-
Редька: олійна	30 т/га гною	14,9	13,9	1,84	133	478	1,1
	N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	19,1	16,5	2,52	153	521	1,0
	Без добрив*	42,9	39,4	4,35	84	441	-
ранньостигла**	P ₆₀ K ₁₂₀	51,2	45,3	5,08	93	255	1,7
	N ₆₀ P ₆₀ K ₁₂₀	68,4	56,8	5,91	109	300	1,5
	Без добрив*	49,0	37	3,81	101	475	-
середньо-стигла**	P ₆₀ K ₁₂₀	59,8	46	4,78	110	319	1,5
	N ₆₀ P ₆₀ K ₁₂₀	73,9	58,7	5,92	112	340	1,4
	Без добрив*	45,3	35	2,91	83	522	-
пізньостигла**	P ₆₀ K ₁₂₀	53,9	44,1	3,81	87	338	1,5
	N ₆₀ P ₆₀ K ₁₂₀	65,9	50,9	5,09	110	372	1,4

Примітка. * – контрольний варіант; ** – урожайність за 3 цикли використання.

Крім того, підтвердилися висновки попередніх дослідників, що поїдання худобою корму на пасовищі у фазі початку цвітіння капустяних значно погіршується, тому їх доцільніше скошувати і згодовувати з годівниць.

Для повноцінного доповнення раціону м'ясної худоби пасовищним кормом в ранньовесняний період, в III декаді серпня висівали суміш озимого жита і ріпаку та озиме жито в чистому вигляді, зелену масу яких тварини споживають в II–III декадах квітня. За даними, приведеними в таблиці, їх максимальна урожайність відповідно складала: 14,6 та 12,4 ц/га СР (НРК по 30 кг/га д.р.), за внесення органічних і мінеральних добрив збір кормових одиниць збільшувався відповідно в 1,2–1,4 рази, а перетравного протеїну – в 1,4–1,9 разів. Забезпеченість 1 КО перетравним протеїном – збільшувалась відповідно на 17–21 і 22–36 г порівняно з контрольним варіантом. Зменшення надходження радіонуклідів (на 52–23 Бк/кг) в пасовищний корм з озимих жита і ріпаку, забезпечувало тільки внесення гною.

Практично однаково реагують на внесення різних норм мінеральних добрив різностиглі багаторічні травосуміші (таблиця). При досягненні травосумішами пасовищної стиглості (34–

40 см) на фоні фосфорно-калійних добрив ($P_{60} K_{120}$ кг/га д.р.) забезпечується в 1,2 рази більший приріст врожаю зеленої маси, порівняно з контрольним варіантом. При поєднанні цієї ж норми РК з азотом (N_{60}), приріст становить 20,6–25,5 ц/га, тобто в 1,5–1,6 разів більше, ніж на неудобрених ділянках. Також внесення мінеральних добрив забезпечувало збільшення вмісту кормових одиниць (в 1,2–1,3 на фоні $P_{60} K_{120}$ і в 1,4–1,6 разів при застосуванні $N_{60} P_{60} K_{120}$) і перетравного протеїну до 109–12 г на 1 КО в 1 кг СР пасовищного корму. Вміст радіонуклідів в сухій масі різностиглих травосумішок зменшувався відповідно в 1,5–1,7 і 1,4–1,5 разів.

За попередніми спостереженнями, в останні роки метеорологічні умови склалися так, що розраховувати на добре відростання отав багаторічних травосумішок, для задовільного забезпечення худоби пасовищним кормом в липні, практично неможливо. Кратність їх використання шляхом випасу худоби повністю залежить від погодних умов і, головне, від кількості опадів. Ця закономірність особливо підтвердилася в останні роки. Якщо в умовах 1994 року було п'ять циклів стравлювання, то в 1998–2000 рр. можна було розраховувати лише на 3 цикли випасання.

Тому для попередження виникнення дефіциту корму в період з початку липня і до кінця серпня висівались однорічні кормові культури в чистому вигляді або в сумішках. Коли перша отава багаторічних трав ще не готова до використання необхідно мати корми із вико-вівсяної суміші, яка висівається в третій декаді квітня. Зеленою масою цієї культури худоба забезпечується повноцінними кормами на протязі третьої декади червня. Урожай вико-вівсяної суміші в цей період складає в середньому 15,2 ц/га (на фоні $N_{60} P_{60} K_{120}$) сухої маси. При тому, що збір кормових одиниць становив більше 12 ц/га, перетравного протеїну – 1,21 ц/га і забезпеченість 1 КО перетравним протеїном становила 101 г. Проте цього достатньо для забезпечення худоби повноцінним кормом до першої декади липня. Якщо в цей період отави багаторічних трав дають задовільний урожай, то вико-вівсяну суміш можна використати на сіно. З метою раціонального використання отави сумішок різностиглих багаторічних трав, період використання їх обмежується і коливається в межах 10–12 днів.

Доброю страховою культурою на посушливий липневий період зарекомендувала себе редька олійна, яка висівалася в середині травня з метою надходження зеленої маси в першій декаді липня. Урожай її, незважаючи на складні погодні умови останніх років, за умови внесення 30 т/га гною збільшувався на 5,1 ц/га та більше, ніж на 9 ц/га – при застосуванні повного мінерального удобрення ($N_{60} P_{60} K_{120}$). Хоча внесення добрив суттєво не вплинуло на зменшення радіонуклідів у кормі (в 1,1 рази), проте поживна цінність зеленої маси із редьки олійної покращувалась від внесення добрив. Від внесення гною вміст кормових одиниць збільшувався в 1,3, а перетравного протеїну – в 1,8 рази; від застосування мінеральних добрив відповідно в 1,6 і 2,3 рази. Забезпечення 1 КО перетравним протеїном становить відповідно 133–153 г.

В осінній та пізньоосінній періоди також раціонально використовувати посіви редьки олійної та суміші озимого жита і ріпаку. Їх висівають в загонах, ґрунт яких готується як напівпар. Але основним пасовищним кормом у жовтні і листопаді залишаються отави сіножатних угідь, на яких сіно збирають у червні–липні, а отаву залишають невикористаною до пізньої осені.

Висновок

Дослідження свідчать про те, що середня врожайність зеленої маси пасовищного корму сіяних кормових угідь за 3 цикли стравлювання складає 210 ц/га. Цього корму достатньо, щоб на 1 га утримувати дві корови з телятами протягом 210–220 днів пасовищного періоду. Проте обов'язково повинно бути 15–20 % страхової площі сіяних кормових культур (однорічні озими і ярі), які дають корм в напружені періоди пасовищного сезону.

Як показують дані радіологічних досліджень, усі кормові культури пасовищного конвейера є радіоактивно безпечні, тобто не перевищують встановлених нормативів, і можуть без обмежень використовуватись при складанні зеленого конвеєра для утримання ВРХ м'ясного напрямку продуктивності в літньо-пасовищний період.